

ROND DE LAATSTE PRELAATSBENOEMING IN O. L. V. MIDDELBURG

Bij den titel dezer bijdrage willen wij dadelijk er op wijzen dat het geenszins in onze bedoeling ligt een prelaatsverkiezing, -benoeming en -aanstelling tot in de laatste bijzonderheden weer te geven. Het verloop dezer gebeurtenis zal naar traditie geregeld worden: alle dergelijke plechtigheden gelijken mekaar. In deze Premonstratenzer abdij staat de getroffen regeling in verband met de statutenverordening desaangaande.

Waar we thans de benoeming van den laatsten abt van O. L. V. Middelburg willen belichten, zullen wij ons bepalen bij de meer karakteristieke bijzonderheden, welke deze verkiezing en benoeming in haar speciaal kader stelden. Enkele dokumenten, voorhanden in het archief der abdij Tongerlo 1), geven ons daartoe gelegenheid.

1. De voorbereiding van het onderzoek.

Op 4 Maart 1549 overleed Florentius van Schoonhoven, abt van Middelburg. De overledene wordt bij Ch. L. Hugo geloofd voor zijn ijver ten bate van de stoffelijke inrichting van het klooster 2).

Tot welzijn der abdij was het hoogst noodzakelijk dat zoo gauw mogelijk een nieuw bestuur aangesteld werd. Langs het voorrecht door paus Leo X aan Keizer Karel V verleend, had de regeering een leeuwenandaal gekregen in de verkiezingen, en was het in

(1) Archief der abdij Tongerlo: Dossier: *Vreemde abdijen: Middelburg*, nr. 9 tot 12. — Dit werd aangevuld met enkele dokumenten uit het Staatsarchief te Brussel: *Etat et Audience. Enquêtes ecclésiastiques*, Reg. 895, fol. 71 et suiv. — R. Fruin in zijne uitgave over *Het Archief der O. L. V. Abdij te Middelburg* (Den Haag, 1901) leert ons niet of zijn archief nog dokumentatie over dit onderwerp bezit; hij bezorgde ons de uitgave eener regestenlijst der oorkonden, niet zoozeer een gedetailleerde beschrijving van het archief.

(2) « *qui suo tempore multas pulchras fabricas et aedificia facienda curavit, tam in ecclesia, ut in choro cunctis apparet, quam in domo Westhoven in Walcheren* » (*Annales*, dl. II, kol. 196).

feite de vorst die de benoeming deed : Den kloosterlingen was het gegund dengene tot overste te aanvaarden, die in het regeerings-onderzoek meest begunstigd was door de sympathie der confraters en dan nog genade gevonden had bij den Keizer.

Op 16 Maart 1549 werd door de landvoogdes Maria van Hongarij, in naam van Keizer Karel en ter handhaving van het voorrecht door den H. Stoel verleend, tot de aanduiding overgegaan van twee afgevaardigden tot het voorgaande onderzoek : prelaat Arnold Streysters van Tongerlo en Meester Cornelis Huys, lid van den keizerlijken Raad in Holland. Hun opdracht was dubbel : Zij hadden een onderzoek in te stellen om tusschen de kloosterlingen der abdij dengene te ontdekken, die door zijn begaafdheden, zijn voorbeeldig leven en door de sympathie welke hij genoot midden zijner medebroeders, meest aangeduid was voor de abtelijke waardigheid. Tevens moesten zij navorschingen doen aangaande den finantieelen toestand der abdij. De uitslag dezer « informatie » zou den Keizer overgemaakt worden ³⁾.

Vóór het onderzoek ingezet werd, bekommerde men zich reeds in de officieele buitenwereld om de benoeming van den nieuwen abt van Middelburg. Zeeland in zijne provincie-regeering had er alle belang bij dat in de Middelburgsche abdij een flinke prelaat aan het roer stond, want bij de verhandelingen in de Staten van Zeeland, was deze prelaat aangewezen als voorzitter van den geestelijken stand en als eerste stem-uitbrenger ging hij vooraan in de te nemen beslissingen.

Zoo gebeurde het dan ook dat, wanneer de twee afgevaardigden der regeering op 26 Maart in de abdij aankwamen om 's anderendaags hun onderzoek te beginnen, hun een schrijven ter hand werd gesteld, uitgaande van de Stadhouder Generaal en de Raden van Holland, Zeeland en Friesland. Daarin werd nadruk gelegd op den overwegenden invloed, uitgaande van den abt van Middelburg, « gemerct dat een prelaet der voors. abdie in dachvaerden ende andere ghemeen landtsaffairen, representerende thoofft vander Staten van den voirs. lande, deur weyens bequaemheyt veele diensten, ende onbequaemheyt veele inconvenienten souden mogen geschieden ». Daarom stellen zij voor aan de afgevaardigden, als den meest gequalificeerde tot die waardigheid, « den iegenwoirdigen proost van Bethleem alhier inden Hage, den welcken sy bevonden hebben van eerlicken leven, goeden verstande, experiencie, civilité

(3) Staatsarchief te Brussel : *Audience*, Reg. 897, fol. 72 (copie).

ende hem selven sulcx dragende in zyn affairen zoe ecclesiastelyck als temporeel, dat hy van eenen yegelycken alhier bedanck ende gelaudeert wordt ». Daarom bevelen zij dezen persoon aan, bij gelegenheid van het onderzoek. Mocht hij benoemd worden, daaruit zoo voor « syn Majesteyt sonderlinge dienst, twelvaren vanden ghemeen lande van Zeelandt mitsgaders vanden voirs. convente vordernisse » groeien ⁴⁾.

2. De « informatie ».

Op 27 Maart begon het officieel onderzoek. Daartoe waren al de kloosterlingen, buiten de abdij in het ministerie arbeidend, mede opgeroepen. De lijst was door den secretaris van den aflijvigen abt, Egidius Brugman, aan de afgevaardigden der regeering voorgelegd.

Ze was samengesteld als volgt :

Verblijven buiten de abdij.

1. H. Hubertus Jansz. Byle, van Yrsele, pastoor te 's-Gravenhage, geprofest in het klooster over meer dan 40 jaar, — 67 jaar oud.

2. H. Joannes Huibertz., van Goes, pastoor te Domburg, ook geprofest over meer dan 40 jaar, — 67 jaar oud.

3. H. Simon Jansz., van Middelburg, pastoor te Grijskerke, geprofest sinds 36 jaar.

4. H. Mathias Cornelisz., van Middelburg, pastoor te Meliskerke, geprofest sinds 28 jaar, — 65 jaar oud.

5. H. Godfried Jansz., van Geldrop, pastoor te Vlissingen, geprofest sinds 25 jaar, — 49 jaar oud.

6. H. Hugo Philipsz., uit Den Haag, pastoor te Oostkapelle, geprofest sinds 25 jaar, — 49 jaar oud.

7. H. Willem Naeltwyck, uit Den Haag, pastoor te Oud-Vlissingen, geprofest sinds 20 jaar, — 36 jaar oud.

8. H. Albertus Asseldelft, uit Den Haag, pastoor te Monster (Holland), geprofest sinds 20 jaar, — 39 jaar oud.

9. H. Christophorus Jansz., van Westkapelle, pastoor aldaar, geprofest sinds 17 jaar, — 37 jaar oud.

10. H. Martinus van 's-Hertogenbosch, kapelaan te Oostkapelle, geprofest sinds 16 jaar. Deze was ziek op het oogenblik der informatie.

(4) Staatsarchief Brussel, I. c., fol. 73 (orig.).

11. H. Paulus Teysens, van Brussel, pastoor der Aagtekerke te Dombrug, geprofest sinds 15 jaar, — 37 jaar oud.

12. H. Mathias van Heeswijk, proost van Bethleëm, geprofest sinds 15 jaar, — 48 jaar oud.

13. H. Vincentius Mulock, van Zieriksee, pastoor te Westvoorne, geprofest sinds 15 jaar, — 34 jaar oud.

14. H. Jan Steen, van 's-Hertogenbosch, pastoor te Scheveningen, geprofest sinds 15 jaar. Deze was niet verschenen voor het onderzoek.

15. H. Jan van Breda, pastoor der St. Olarduskerk te Serooskerke, geprofest sinds 13 jaar, — 33 jaar oud.

16. H. Petrus Cornelisz., van Middelburg, kaplaan in de St. Olarduskerk te Serooskerke, geprofest sinds 11 jaar, — 30 jaar oud.

Leden der kloostergemeente zelve :

1. H. Willem van den Brielle, prior, geprofest sinds 23 jaar.

2. H. Melchior Cornelisz., van Kapellen, supprior, geprofest sinds 11 jaar, — 30 jaar oud.

3. H. Gislenus Jacobsz., van Scheveningen, geprofest sinds 12 jaar, zie op het oogenblik van het verhoor ⁵⁾).

4. H. Henricus Meerte, van Merchtem bij Brussel, geprofest sinds 10 jaar.

5. H. Lambertus Lucasz., van Delft, bakmeester, geprofest sinds 10 jaar.

6. H. Christophorus van Roosendaal, circator en novicenmeester, geprofest sinds 8 jaar.

7. H. Theodoricus Willemz., uit Den Haag, geprofest sinds 7 jaar.

8. H. Lambertus van Olmen, geprofest sinds 7 jaar.

9. H. Johannes van Emple, onderzanger, geprofest sinds 7 jaar, — 36 jaar oud.

10. H. Cornelis van Roosendaal, geprofest sinds 7 jaar.

11. H. Lambertus van Meerhout, geprofest sinds 7 jaar.

12. H. Cornelis van Schoonhoven, voorzanger en sacrist, geprofest sinds 6 jaar.

Jonge fraters, niet priester :

1. F. Petrus Jansz., uit Den Haag, subdiaken, geprofest sinds 3 jaar.

(5) Op de lijst heeft prelaat Strejters eigenhandig achter dezen naam bijgevoegd : *et propter frenesiam non bene sibi compos. Ergo non est auditus.*

2. F. Adrianus van Oudenaarde, subdiaken, geprofest sinds 3 jaar ⁶⁾).

3. F. Adrianus van Hilvarenbeek, heeft nog geen wijdingen ontvangen ⁷⁾, geprofest sinds 2 jaar.

4. F. Nicolaus van Hasselt, niet gewijd, sinds 2 jaar geprofest.

5. F. Adrianus Adriaensz., van 's-Gravenzande, niet gewijd, sinds 2 jaar geprofest.

6. F. Antonius van Reimerswaal, nog niet geprofest.

7. F. Johannes van Empel, nog niet geprofest ⁸⁾).

Tusschen deze kloosterlingen waren drie afwezig : Johannes Lapis, die wel verwittigd werd, maar verhinderd was te komen : Martinus van 's-Hertogenbosch, kapelaan te Oostkapelle en Gislénus Jacobss. van Scheveningen, die beiden krank te bed lagen in het ziekhuis der abdij.

Op 27 Maart werd door de afgevaardigden der regeering : Prelaat Streyters van Tongerlo en Meester Cornelis Suys, het onderzoek begonnen.

Wij bedoelen hier niet, aan de hand van het officieele informatieverslag, in het Staatsarchief te Brussel voorhanden, een saaie opgave te verstrekken van de aanduidingen en inlichtingen door iederen kloosterling afzonderlijk voorgehouden aan de regeeringscommissarissen. Wij zullen hun gegevens trachten samen te vatten, zonder nochtans uit het oog te verliezen dat zulk verslag juist geen evangelie is, maar veeleer een parade-vertooeg tegenover de regeering.

Bij het onderzoek kwamen vooral de namen van twee kandidaten naar voren, voor de abtelijke waardigheid : Matthijs van Heeswijk en Vincentius Mulock.

Matthijs Heynricxz. geboren te Heeswijk, nabij 's-Hertogenbosch, was op het oogenblik van het onderzoek proost van het Norbertinessenklooster Bethleëm te 's-Gravenhage, en tevens kapelaan aan de parochiekerk aldaar. Ter abdij was hij vroeger supprior, en daarna had hij de parochie Meliskerke gedurende 9 of 10 jaar bezorgd. Veel goeds wordt van hem verteld, eenparig : Hij wordt geloofd om zijne kennissen. In Den Haag heeft hij « de cure vander groote kercke aldaer wel ende eerlyck als cappellaen helpen bewaeren, dicwils prekende in die zelve groote kercke van St. Jacobus.

(6) De latere martelaar van Gorcum.

(7) Bij dezen en de twee volgende werd deze aanduiding doorgehaald en vervangen met : *subdiaken*.

(8) Naar de officieele lijst : Archief abdij Tongerlo, *l. c.*, nr 9 (orig).

Daarbij bezorgde hij nog de kapel van Eikenduinen, buiten Den Haag « twelck is een cappella cimiteriata, alwaer hy alle sondaeghen ende heylige daegen gepreeckt heeft. In het nonnenklooster van Bethleem neemt hij zijn intrek, en daar « heeft hy oick tbewint ende administracie vander wairlycke saken gehadt, dezelve regerende wel, eerlyck ende sonder reproche ». Vooral is hij zeer bekwaam voor de bereddering van goederen.

Ook Vincentius Mulock oogst veel sympathie. Hij is een man van studie, van gebed, die al zijn zorgen en tijd wijdt aan zijne kerk te West-Voorne. Maar hij is niet op de hoogte van administratiezaken en wordt tevens afgeschilderd als « cleynmoedig ».

Een derde kandidaat is Christoffel Jansz. van Westkapelle. Er wordt van hem getuigd dat hij « eertits proost is geweest van de abdie, maer is uuyter proostdye gesceyden, zeer groote sculden gemaect hebbende, daerom hy alsnoch nyet zeer accept ofte bemint en is in de voorseyde abdie ». Anderen verontschuldigen hem : « Gelooft hy deposant dat hy [de proost] in dolo nyet en was maer dat het gecomen was deur zyn slappigheyt ». Een andere nog houdt hem voor den bekwaamste, was er niet de schaduwzijde dat hij als proost werd afgezet, « omdat syn rekening nyet effenuyt en quaem ende wat meer chiers plach te maecken dan wel behoorde », wat niet uitsluit dat hij hem als een verstandig man aanziet.

Nog enkele kandidaten, al is het met weinig stemmen, worden naar den voorgrond geschoven : Lambertus van Delft, bakmeester, heel knap, maar wellicht wat jong met zijn 28 of 29 jaar. Hubert Beyle, maar die is 70 jaar, en men moet vermijden dat om reden van zijn hoogen ouderdom men binnen kort opnieuw voor de verkiezing sta van een nieuwen abt, want de rechten der Roomsche kanselarij zijn hoog terwijl de finanties der abdij niet te schitterend zijn. Nog Jan van Breda, vroeger keldermeester, enz.

Uit de voorhanden dokumentatie blijkt niet of bij deze informatie, naar wat in voege is op het einde der XVIe eeuw en later, de kandidaten gerangschikt worden naar eerste, tweede en derde stemmen. Waar wij de berekening zelf maken uit het informatieverslag, bevinden wij dat Mathijs van Heeswijk 5 eerste stemmen heeft, 6 tweede, 3 derde en 1 vierde, terwijl Vincent Mulock 5 eerste, 5 tweede, en geen derde heeft. De verdere bevoordeeligde kloosterlingen komen haast niet in het gedrang.

Het tweede deel der informatie ging over den toestand der abdij, en behelsde vooreerst eene opname over het peil van het geestelijk leven der abdij en van het kader welk dit omgrensde.

De getuigenissen desaangaande, in het verslag voorhanden, kunnen als volgt samengevat worden : Koordienst en kloosterdisciplinen zijn redelijk goed onderhouden, alhoewel vroeger er wellicht met meer stiptheid aan den regel gehouden werd, beweren enkele ouderen van dagen, maar, zoo geven zij toe, « die slapheyt zit oock in andere dingen en saecken in die wereldt ». Dat zijn trouwens, volgens hun oordeel, zaken welke van de leiding van den abt afhangen. — Of de statuten der Orde goed onderhouden worden is zoo maar niet te beantwoorden, want ze worden niet meer dagelijks voorgelezen, zoodat men niet best weet wat onderhouden moet worden. Daar is wel de quaestie van conventueelen die linnen hemden dragen en op wollen bedden slapen, wat in strijd is met de statutenverordeningen, maar in het klooster wordt beweerd dat desaangaande dispensatie werd verleend « overmits die quaede lucht ende gelegentheyt vande plaetse », maar over die dispensatie weet niemand iets bepaald.

Aangaande de huiselijke inrichting van het klooster wordt geklaagd dat de ambten, sinds het bestuur van den afgestorven prelaat, niet goed afgelijnd zijn volgens eenieders bevoegdheid. De huidige prior b. v. is tevens cellier en ziekenmeester. Een proost, die het bestuur der abdijgoederen in handen heeft ⁹⁾, bestaat er niet meer sinds het overlijden van den vroegeren, Cornelis Claesz., in Augustus bij de drie jaar geleden. Sindsdien tot op het oogenblik van het onderzoek heeft de secretaris van den aflijvigen abt, Meester Gielis Brugman van Brecht, een leek, dat beheer in handen ¹⁰⁾. Alles wordt door hem beredderd. Daarom wordt door de kloosterlingen de wensch vooruitgezet dat de officiën, naar verluid der statutenverordeningen, meer rationeel zouden ingedeeld worden tusschen de kloosterlingen, zoodat zij naar hun bevoegdheid met de ambten zouden belast worden.

Over het stoffelijk beheer van de abdij weten de kloosterlingen dan ook weinig te vertellen. Slechts de vroegere prior, Gislenus

(9) Volgens de dokumenten bestond er te Middelburg een provisor, proost genoemd, die het beheer had van de goederen der abdij, met uitzondering van de conventsgoederen, door den cellier of keldermeester bestuurd : Wellicht de indeeling van *mensa abbatis*, en *mensa conventus* in andere norbertijner kloostergemeenten aangetroffen.

(10) Mgr. Gielis werd na het overlijden van prelaat Van Schoonhoven door prior en convent aangesteld voor het verhandelen van belangrijke zaken. 9 Maart 1549. Zie R. Fruin, *Het archief van Prelaat en Edelen van Zeeland*, Den Haag, 1904, bl. 149.

Jacobsz. van Scheveningen, herinnert zich dat het inkomen van het konvent, in zijnen tijd ongeveer 1200 à 1300 gulden bedroeg. Van de abdijgoederen weet hij geen zier. Daarom worden de vroegere, uit zijn ambt ontzette proost, Christoffel Jansz. en de huidige beheerder, Mr. Gielis Brugman ontboden. De mededeelingen van den vroegeren proost worden in het verslag niet opgenomen, wellicht omdat ze minder vertrouwen schonken. Mr. Gielis Brugman is meer bevoegd. Hij vertelt dat hij den vroegeren prelaat altijd hoorde zeggen dat het inkomen der abdij ongeveer 8000 kar. gulden in 't jaar bedroeg. Tot die som kwam hij echter nooit, te meer daar de ontvangsten van sommige goederen, o. a. in Holland gelegen, niet in zijn handen kwamen. Ten tijde van het vaststellen van het aandeel van Middelburg in de geestelijke subsidie ¹¹⁾, werd de abdij geschat op 6720 kar. gulden. De kelderweerder der abdij ontvangt afzonderlijk ongeveer 1200 gulden. Het gezamenlijk inkomen mag dan beraamd worden op 9 tot 10000 kar. gulden. Maar de lasten zijn ook groot: voor « waterpenningen », ongeveer 200 pond Vlaamsch, voor « schotpenningen » 800 kar. gulden, verder buitengewone lasten van dijk aanleggingen te Wielingen « daer die duynen verscoeven syn »; ook nog een jaargeld van 20 pond Vlaamsch ten bate van deken Blioul van Breda, en voortkomend van de overdracht eener proove te Oudmunster-Utrecht ten bate van een polderman. Eindelijk komen het onderhoud van een twintigtal religieusen, het onderhoud der abdijgebouwen, waarbij nog te voegen zijn de buitengewone lasten en de geestelijke subsidie ten bate van den keizer. Al deze verklaringen van den secretaris-rentmeester kunnen bewezen worden door voorleggen der rekeningboeken, die echter op dit oogenblik sinds het afsterven van abt Van Schoonhoven onder zegel opgesloten zijn ¹²⁾.

Het verslag der informatie werd op 1 April 1549 aan Keizer Karel overgemaakt, samen met een schrijven vanwege de afgevaardigden, waarin zij hunne beschouwingen aan Zijne Majesteit voorlegden. Wij vatten het samen als volgt: De abdij telt 33 kloosterlingen, waarvan 16 buiten het klooster in parochies werkzaam zijn. De anderen onderhouden « den dienst Godts redelick naer gelegentheit ». Stipte observatie hangt af van den prelaat en dit is van belang voor de keuze van den nieuwen waardigheidsbekleeder. De

(11) Opgelegd door keizer Karel bij gelegenheid van den derden oorlog tusschen Spanje en Frankrijk (1535-1538).

(12) Voorgaande uiteenzetting werd geput uit het verslag der regeeringsinformatie: Staatsarchief te Brussel, I. c., blz. 74-99.

informatie heeft uitgewezen dat drie of vier kloosterlingen bijzondere bekwaamheid toonen tot dit ambt: « Broeder Mathias Henrici van Heeswyck, proost van Bethleëm in Sgraevenhage, in Holland, Broeder Vincentius Mulock, van Ziericksee, pastoor in de voorkerke vander abdie, Broeder Hugo Philippi uuyt Sgraevenhaege, pastoor in Oostkapelle ende Broeder Johannes a Breda, pastoor in Sheeroertskercke ». De twee eerste echter staan op den voorgrond, « beyde goede eerlicke religieusen staende ten goede naem ende faem, maer Vincentius is zeer pusillanimus ende egheensins tytlick en is niet omme groot bewint en administratie van weerlicke zaken te hebben ». Hij heeft geen ander kommernis dan studie, preek en de zorg om zijn kerk. Mathias van Heeswijk schijnt de aangeduide persoon te zijn « om totter prelatur ghepreficieert te werdden, bezonder anschou nemende dat een prelaet van Middelburg representeert teerste litmaet vanden Staeten van Zeelant, daer deur hy tot temporelle zaken meer moet gheven, dan andere prelaten ».

Het inkomen der abdij wordt geschat op ongeveer 10000 gulden, waar dan ook nog tamelijk zware lasten op drukken: Een stipte uiteenzetting van den finantieele toestand kan enkel gebeuren met behulp van de rekeningen die thans onder zegel liggen, tot na de aanstelling van een nieuwen prelaat.

Verder insinueeren de gedeputeerden aan Zijne Majesteit enkele maatregelen voor de toekomst, tot betere regeling der abdiyzaken: Er zou moeten geschreven worden aan den vader-abt van O. L. V. Middelburg, die is de prelaat van St Michiels te Antwerpen, of aan iemand anders die invloed heeft, dat bij den te benoemen prelaat zou aangedrongen worden op een goed afgelijnde indeeling der ambten ter abdij, — geen cumuleeren meer. Verder, — en hier erkennen wij den greep van geleerden abt van Tongerlo, Streeters, — zou moeten aangesteld worden ter abdij een leeraar, vooral op de hoogte der theologie, « om de jongen ende oeck den ouden religieusen tinstrueren, die anders zeer slecht geleert zyn, als gemeenlick jonck van jaeren daer inne coemende, ende gescaepen waeren zulx te bliven, ten zye zy beter gheinstrueert werdden. Twelck bezonder nootlich is in deze abdie, alzoe zy zeer veel curen zoe in Hollant als in Zeelant hebben die zy selfs bedienen moeten ¹³⁾.

De taak van den abt van Tongerlo te Middelburg was vervuld.

(13) Staatsarchief te Brussel, I. c., bl. 100 en volg.

Voor zijn vertrek nochtans gaf hij aan de vergaderde kloosterlingen nog enkele vaderlijke raadgevingen, waarvan hij de substantie aantekende op het tweede folio van de lijst der kloosterlingen : De *officiati* zouden allen de bediening voortzetten welke ze bekleedden tot de nieuwe abt desaangaande zou beslissen. Aan den prior werd opgelegd zijn oppergezag te handhaven, alsof de prelaat nog in leven was : dit werd geboden in naam van den vader-abt ¹⁴).

3. De benoeming en aanstelling.

De eer der koninklijke benoeming moest duur betaald worden. Keizer Karel zou zijn benoeming doen op voorwaarde dat de abdij een jaargeld van 1000 karolusgulden beschikbaar stelde voor Zijne Majesteit, welke die som zou uitdeelen aan wie het Haar behaagt. Hiertegen wordt eene suppliek aan den Keizer gericht, — in 't Fransch opgesteld, — waarbij Mathias van Heeswijk dank zegt voor de koninklijke genade der benoeming, maar dan toch meent dat het opgelegde pensioen overdreven is, bij al de lasten welke in den tegenwoordigen tijd de abdij te dragen heeft. De abdij verarmen beteekent vermindering van aalmoezen en vermindering van invloed. Daarom vraagt hij dat de bezwarende voorwaarde zou mogen wegvallen, en hij bidt om toezending der patentbrieven ¹⁵).

We konden niet achterhalen of dit verzoekschrift gunstig aanvaard werd.

De benoemingsakte is niet voorhanden. Wel bezitten wij de akte waarbij, op 6 Juni 1549, de monark aan den voorzitter en de leden van den Raad in Holland en Zeeland, en aan al de ambtenaars der provincie Zeeland aankondigt hoe hij, uit macht van het pauselijk indult, in de O. L. Vrouw abdij van Middelburg, na genomen informatie, « om d'eerlick ende geestelick leven, geleertheyt ende andere bequaemheyden » Mathias van Heeswijk tot de abtelijke waardigheid benoemt. Hij beveelt tevens allen tot uitvoering van zijn wil mede te helpen, en verbiedt hun eenig beletsel te stellen ¹⁶).

Op 15 Juni was het ter abdij te Middelburg de groote dag der abtelijke verkiezing... van den door-den-keizer benoemden abt. De

(14) Er staat : *Continuent officianti et injungatur priori ut presit et alii obediant quasi adhuc viveret prelatus auctoritate patris abbatis* : Archief abdij Tongerlo, I. c., nr. 9.

(15) *Ibidem*, nr. 11.

(16) Archief der abdij Tongerlo, I. c., nr. 10 (afschrift).

plechtigheid werd voorgezeten door prelaat Gregorius van Kagen, abt van St. Michiels van Antwerpen, als vader-abt van het klooster, en door Arnold Streeters, abt van Tongerlo.

Het verloop der plechtigheid gebeurt alsof er geen regeerings-informatie gebeurd was en alsof de nieuwe abt niet benoemd was : Mathias van Heeswijk wordt door den prior van de abdij aan de keuze der medebroeders voorgesteld, die hem, bij ingaving van den H. Geest, eenparig aanvaarden. Verder volgen de gebruikelijke ceremoniën van aanstelling en van belofte van onderdanigheid door den nieuwen prelaat aan den vader-abt gebracht, en door de kloosterlingen aan hun nieuwen abt. Wij publiceeren in extenso als bijlage het notarieel verslag van de verkiezing en aanstelling van Mathias van Heeswijk tot prelaat van O. L. V. te Middelburg ¹⁷⁾.

Nog een paar dokumenten komen de benoeming bekrachtigen.

Op 21 Augustus 1549 beleent Keizer Karel Mathijs van Heeswijk, abt van O. L. V. Middelburg met de aan de grafelijkheid van Holland leenroerige ambachten, landen, huizen en tienden, hem aangekomen bij doode van zijn voorganger Floris van Schoonhoven ¹⁸⁾. Zoo komen om de beurt de abt van St. Paulus te Utrecht, en Willem, Prins van Oranje, aan den abt van Middelburg beleenen de eerste de tienden te Swalinghe, de andere de ambachtsheerlijkheid Wijck in het land van Heusden ¹⁹⁾.

Ook werd de bekrachtiging van den H. Stoel aangevraagd en verkregen. Op 5 Juli bekomt Mathias van Heeswijk zijne bevestiging als abt, en betaalt 500 flor. taks ²⁰⁾. Op 9 Dec. 1550 verklaart hij aan Julius II dat hij na den dood van Florentius van Schoonhoven kanonisch tot abt van Middelburg gekozen werd, als zulkdanig werd bevestigd, en na door den bisschop van Hebron te Utrecht gewijd te zijn, den eed van getrouwheid heeft afgelegd. Het formulier daarvan voegt hij bij de verklaring ²¹⁾. Op 31 Januari 1551 geschiedt de overgift dezer akte van eedsaflegging ter registratie in de Apostolische Kamer ²²⁾.

Met prelaat Mathias van Heeswijk komt er nog een straal glorie-licht over de abdij. Met haar verdwijnt een middenpunt van intens

(17) Archief abdij Tongerlo, l. c., nr. 12 (minuut).

(18) R. Fruin, *Het archief van O. L. V. Middelburg*, blz. 511.

(19) *Ibidem*.

(20) G. Brom, *Archivalia in Italië*, dl. I, blz. 717.

(21) *Ibidem*, blz. 449.

(22) R. Fruin, *Het archief der O. L. V. abdij te Middelburg*, blz. 513.

kloosterleven. Philips II, wien het beheer der Nederlanden opgedragen is, wordt, na zijne ontschepping te Walcheren, in de abdijkerk van O. L. V. Middelburg opgewacht door de Staten Zeeland: hij legt er in handen van prelaat van Heeswijk den eed af van getrouwheid, en wordt door dezen aangesteld als 31ste graaf van Zeeland. Dit gebeurde op 20 Sept. 1549.

Wanneer Mathias van Heeswijk 1558 overleed, hebben de kloosterlingen getracht hun zelfstandigheid te bewaren. Met of zonder regeeringsinstemming, — we weten het niet, — vergaderden zij om een hunner naar oude traditie aan te stellen als hun overste ²³). In de regeering was inmiddels een andere beslissing getroffen. Bij de inrichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden zou de premonstratenzer abdij aangewezen worden voor de dotatie van den bisschop van Middelburg. Nicolaas Vander Burcht werd tot bisschop benoemd en ingesteld ter abdij op 29 Oct. 1561 ²⁴). Hij zal echter weldra, samen met de kloosterlingen, verdreven worden door den beeldstorm. De *abdij* van O. L. V. te Middelburg bestond niet meer.

Abdij Tongerlo.

A. ERENS, O. Praem.

(23) Zie G. vanden Elsen in *De Katholiek*, 1886, blz. 11 en 161.

(24) Zie G. vanden Elsen, *Bijdrage voor de geschiedenis van de abdij te Middelburg*, in *Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem*, dl. XV, 1887 (Overdruk).

BIJLAGE

1549, 15 Juni. — *Verslag over de verkiezing en aanstelling van Mathias van Heeswijk tot abt van O. L. V. van Middelburg.*

In nomine Domini. Amen. Per hoc publicum presens instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo quadragésimo nono, mensis Junii die decima quinta, pontificatus sanctissimi Domini nostri Pauli pape hujus nominis tertii anno suo xv^o, indictione septima, in monasterio Beate Marie virginis, Ordinis Premonstratensis, in opido Middelburgensi patrie Zelandie, Trajectensis diocesis, vacante per obitum bone memorie domini ac fratris Florentii de Schoonhovia, nuper et ultimi ipsius monasterii abbatis, quarta mensis martii ultime preterita viam universe carnis ingressi, ipsiusque corpore sexta die subsequente ecclesiastice ut decuit tradito sepulture, ac die xv^o mensis Junii proxime subsequenti ad certam horam cum continuatione temporis de jure sufficiente, per reverendum in Christo Patrem dominum abbatem Sancti Michaelis, patrem siquidem dicti monasterii Middelburgensis, priorii et conventui dicti monasterii vacantis assignata et prefixa ad eligendum futurum novum abbatem dicti monasterii Middelburgensis et vacantis, per ejusdem monasterii priorem et conventum, vocatis et presentibus in eodem monasterio, die quo supra, omnibus canonicis regularibus dicti monasterii, demptis quatuor, quorum unus infirmitate tenebatur et residui tres ab loci distantiam, quia extra Zeelandiam residentes advenire aut dicte electioni interesse non poterant ut dicebant, post horarum decantationem officiique divini et misse de Sancto Spiritu celebrationem, in mei notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presentia, convenerant ad sonum campane in loco capitulari tunc ad hoc ordinato antedicti monasterii, mane hora capitulari consueta, religiosi ac honesti viri domini ac fratres Guilielmus de Bryelis prior, Melchior Cornelii a Capella supprior, Johannes Huberti a Goes pastor in Dumburch, Symon Johannis a Middelburgo pastor in Grypskercken, Mathias Cornelii a Middelburgo pastor in Meliskercke, Godefridus Johannis a Geldrop pastor in Vlissingen, Hugo Philippi ab Hagis pastor in Oostcappel, Wilhelmus Naeltwyck Hagensis pastor in veteri Vlissingen, Paulus Teysens a Bruxella pastor in ecclesia S. Agathe, Vincentius Mulock, pastor anterioris ecclesie in Middelburgo, Johannes a Bredae (*sic*) pastor in ecclesia Olardi in Zeroyskercke

Petrus Cornelii a Middelburgo, Gislenus Jacobi presbyteri, Henricus Meerle a Rozendale circator et magister novitiorum, Theodericus Wilhelmi ex Hagecomitis, Lambertus ab Olmen, Johannes ab Empele succentor, Cornelius a Rozendale, Lambertus a Meerhout, Cornelius de Schoonhoven cantor et sacrista, omnes presbyteri, Petrus Johannis de Hagecomitis, Adrianus ab Oudenaerden, diaconi, Adrianus ab Hilvarenbeeck, Nicolaus ab Hasselt et Adrianus Adriani a Tsgravenzande, subdiaconi prefati monasterii Sancte Marie Middelburgensis professi, assidentibus sibi reverendis in Christo patribus dominis Sancti Michaelis Antwerpiensis qui prefati monasterii est pater abbas et Sancte Marie Tongerloensis monasteriorum respective abbatibus Premonstratensis Ordinis in diocesi Cameracensi, qui quidem abbates ad dictum monasterium vocati convenerant ad ipsos priorem et conventum in negotio electionis dirigende ut dicebant. Eisdemque priore et conventu, unacum jam dictis dominis abbatibus, me notario publico ac testibus subscriptis necnon pluribus aliis tam clericis quam laicis existensibus in loco capitulari prenarrato, primo Salve Regina et postmodum Veni Sancte Spiritus decantabatur, cum collecta : Deus qui corda fidelium etc., per dictum patrem abbatem lecta. Quibus sic solemniter actis, Reverendus in Christo Dominus Sancti Michaelis pater abbas prenomminatus interrogavit ex fratre Wilhelmo de Brielis priore dicti monasterii Middelburgensis an ne omnes confratres suos (qui electioni novi abbatis dicti monasterii interesse deberent) ad hunc diem et horam prenarratas convocasset et utrum hunc presentem diem, videlicet xv junii anno ut supra, pro novi abbatis electione celebranda, acceptarent. Respondit prior suo et totius conventus Middelburgensis nomine nullo contradicente quod ita. Quo facto sepe dictus Reverendus in Christo pater dominus abbas Sancti Michaelis per modum compendiose collationis demonstravit dicto priori et conventui dicti monasterii vacantis modum et formam ad dictam electionem novi abbatis faciendam, petendo a Reverendo in Christo patre domino abbate monasterii Tongerloensis presente, ut dictum priorem et conventum latius pro ea re absolvenda, instruere et negotium electionis dirigere vellet. Hanc provinciam prefatus dominus abbas Tongerloensis acceptavit et longa narratione tres vias seu modos pro electione predicta celebranda exposuit, videlicet Spiritus Sancti, compromissi et scrutinii, sed quia secundum Ordinis Premonstratensis statuta scrutinii via prohibita sit, eligendam esse asserebat vel viam compromissi vel Spiritus Sancti. Absoluta vero oratione dicti domini abbatis Tongerloensis, jussit Reverendus do-

minus abbas Sancti Michaelis pater abbas prenominatus ut per priorem dicti monasterii vacantis statuta Ordinis Premonstratensis de electione celebranda legerentur, qui cedula protestationis seu admonitionis hec verba subsequencia continentem alta voce legít : Quoniam excommunicati, suspensi ac interdicti, non habentes vocem electionibus prelatorum interesse non debent, hinc est quod ego fr. Wilhelmus de Brielis prior hujus ecclesie Middelburgensis moneo omnes et singulos ut si qui sint excommunicati, suspensi ac interdicti vel non habentes vocem in capitulo, quod exeant de hac nostra societate et dimittant nos ad electionem novi prelati canonice et rite procedere, protestans nomine meo et confratrum meorum quod si scirem talem vel tales inter vos, non procederemus ipsis presentibus ad electionem novi abbatis celebrandam. Et tunc tam clerici quam laici qui dicte electioni non debebant interesse, recesserunt, ipsis dominis abbatibus, priore et conventu et me notario cum testibus infrascriptis in eodem loco remanentibus. Attamen ut omni periculo obviaretur, ad instantiam domini prioris et totius conventus prenarrati, dictus pater abbas, si qui essent inter religiosos aliquo excommunicationis, suspensionis vel interdicti vinculo inodati, illos absolvit et ad dictam electionem continuandam habiles reddidit. Tunc dictus prior, aliquali habita cum dicto suo conventu deliberatione, dicebat dictum conventum per organum prioris prenominati, se ad electionem novi prelati monasterii sui pastore vacantis per viam Sancti Spiritus procedere velle. Respondit dictus pater abbas feliciter, eundem priorem et conventum adjurando ut magis ydoneum ex eorum collegio eligerent. Quibus sic actis, idem dominus prior monasterii vacantis nomine suo proprio et omnium confratrum ac totius capitulo predicti, de mandato ut asserebat dicti sui conventus, ad monitionem prefati domini S. Michaelis Antwerpiensis, sonora et alta voce coram dictis Reverendis in Christo patribus et toto conventu dicti monasterii, in mei notarii publici et testium infrascriptorum et plurimorum aliorum tam clericorum quam laicorum astantium presentia in dicto loco capitulari in medio surgens, nullo discrepente, dictum futurum abbatem ejusdem monasterii beate Marie Middelburgensis, elegit, nominavit, publicavit et declaravit in hec verba : Reverendi patres, ego frater Wilhelmus de Bryelis hujus monasterii beate Marie Middelburgensis prior et canonicus Ordinis Premonstratensis sacerdos et professus, vice mea et omnium confratrum meorum ac totius conventus nostri, eligo et nomino in abbatem et pastorem hujus nostre ecclesie sepe dicte dominum ac fratrem Mathiam Henrici de Heeswyck

virum providum et discretum hujus ecclesie canonicum, dictum Ordinem nostrum Premonstratensem expresse professum, in sacri sacerdotii ordine constitutum, de legitimo matrimonio procreatum, legitime etatis et literature sufficientis, humiliter petentes eundem electum et electionem per Reverendum in Christo patrem dominum abbatem S. Michaelis Antwerpiensis patrem abbatem dicti nostri monasterii confirmari. Qua publicatione seu pronuntiatione sic facta, statim omnes et singuli concanonici dicti monasterii ad interrogationem dicti domini patris abbatis consentierunt, nullo etiam discrepante seu contradicente. Deinde dominus abbas sancti Michaelis predictus electum prefatum ad se vocavit, qui ut obedientie filius sese ante pedes dicti domini abbatis ad genua provolvit. Idem dominus pater abbas dictum electum allocutus est in hunc modum tribus vicibus : Frater consentis electioni de te facte ? Et dictus electus tribus vicibus respondit : consentio Reverende Pater. Deinde prefatus dominus abbas Sancti Michaelis, ne temere ad confirmationem dicti electi procedere et festinare videretur mandavit per suum decretum, ut per me notarium viva voce et in cedula ad valvas templi et ad portas monasterii predicti affixis, citarentur ad horam tertiam hujus prescripti diei post meridiem omnes et singuli jus, actionem seu interesse contra electionem predictam seu personam electi, quovis modo pretendentes, etc. ; quod ego notarius juxta formam dicti decreti fideliter explevi, quod si quando volentes sese ex opponere, terminum ad componendum coram R. P. dominum abbatem Sancti Michaelis ad horam terciam ejusdem diei post meridiem in aula abbatiali dicti monasterii, alioquin etc. Et quia dictus dominus pater abbas perpendit justo bono et pro favore dictam electionem via spiritus sancti processisse, jussit decantari per canonicos dicti monasterii canticum : Te Deum laudamus, salvum fac servum tuum Domine, quibus solemniter cantantibus, dictus electus per abbates sepedictos ex loco capituli ad chorum deducitur et ipsum electum flexis genibus, apertis ecclesie januis et campanis pulsatis ad majus altare profuerunt et absoluto cantico, incepit dictus pater abbas versiculum : Salvum fac servum tuum Domine, cum collecta : Pretende Domine super hunc famulum tuum etc., et tunc unusquisque ad sua rediit. Tum interim dicti domini abbates in mei notarii et testium infrascriptorum presentia sese super qualitate, industria, vita, moribus et conversatione dicti electi per testium examen informaverunt. Item a prandio hora tertia vel circiter Reverendus in Christo pater dominus abbas Sancti Michaelis Antwerpiensis unacum Reverendo in Christo patre do-

mino abbate Tongerloensi sibi adjuncto, in dicta aula abbatiali pro tribunali sederunt, expectantes tempus congruum, ut si quis forsan juxta citationes ulterius peremptorie actas, sese electioni vel persone electe opponere vellet, cum proclamationibus debitis, sed nullo comparente qui se opponeret, accusata omnium contumacia, Reverendus dominus abbas Sancti Michaelis per suam sententiam decrevit, habita prius informatione de qualitate dicti electi, dictum electum fore et esse confirmandum electionemque prout premittitur factam fuisse et esse validam, et sic modo et forma congruis ad confirmationem dicti electi processit, dictum electum ad se vocando, qui mox obediens sese ad pedes dicti domini abbatis supplex provolvit, petendo dicte sue electionis confirmationem. Pater abbas vero in hec verba infrascripta eundem confirmavit : Et ego Gregorius, hujus monasterii pater abbas, auctoritate mihi secundum ordinis nostri privilegia et statuta concessa, te confirmo in nomine patris et filii et Spiritus Sancti. Quo facto, dictus dominus Pater abbas obedientiam, reverentiam et honorem debitos sibi tanquam patri abbati, necnon domino et capitulo Praemonstratensi a dicto domino electo et confirmato prestari petiit, quibus per eundem electum et confirmatum reverenter cum osculo pacis prestitis, per dictos dominos abbates elevatus est et in medio eorum collocatus. Quo sic in loco abbatiali residente, locutus est pater abbas : Quotquot estis fratres hujus monasterii professi electo vestro et confirmato faciatis obedientiam. Qui videlicet prior primo et ceteri religiosi hujus monasterii singuli secundum senium ad ipsum electum et confirmatum accesserunt provolutis genibus, ipse electus et confirmatus complicatis singulorum manibus inter suas manus dixit : Frater dilecte, promittis mihi obedientiam, reverentiam et assistantiam debitas ? Et singuli responderunt nullo excepto ; Promitto pater. Postquam vero premissa omnia acta essent, prefati domini abbates in mei notarii et testium infrascriptorum et multorum clericorum, nobilium et laicorum presentia, ipsum electum et confirmatum ad majus altare ecclesie predictae deduxerunt et ibidem sacrosanctis evangeliiis per dictum electum tactis, dictus dominus pater abbas a domino electo tale exegit juramentum : Tu juras hic super sancta Dei evangelia et representationem crucifixi per animam tuam et per partem tuam paradisi quod fidelis eris ordini nostro, statuta ejus tenendo, et pro posse tuo custodias ac defendes fideliter bona, jura et possessiones hujus ecclesie, congregata conservando et dispersa congregando. Sic te juvet Deus et sancta Maria et omnes sancti Dei. Et electo respondente : Sic juro ; idem pater

abbas tradidit dicto electo sigillum abbatiale dicti monasterii dicendo prout sequitur : Tu juras etiam quod sigillum istud bene custodies et ipso juste et debite uteris, nec ex eo aliquid sigillabis vel sigillare permittes quod in prejudicium, damnum vel dispendium hujus ecclesie seu ordinis nostri esse possit aut quomodolibet redundare. Sic juvet te Deus et sancta Maria et omnes sancti Dei. Respondit dictus electus : sic juro. Quibus ut premittitur actis, dicti domini abbates dicto electo stallum abbatiale in choro dicte ecclesie designarunt et in signum possessionis in eodem stallo eundem electum collocarunt. Postremo dicti domini abbates ipsum electum et confirmatum ad cameram abbatialem dicti monasterii deduxerunt ; cui dictus pater abbas in mei notarii et testium infrascriptorum presentia, possessionem spiritualem, corporalem et temporalem dicti monasterii jurium et pertinentiarum ejusdem per clavium camere traditionem eidem electo dedit et concessit. Quibus omnibus et singulis rite et canonice peractis, jure ordine statutis et consuetudinibus dicti monasterii et Ordinis per omnia pro viribus observatis, dicti Reverendi in Christo patres domini Sancti Michaelis Antwerpiensis et Sancte Marie Tongerloensis abbates, dominus electus et alii sibi assistentes, unacum priore et conventu dicti monasterii petierunt a me notario publico infrascripto super omnibus et singulis premissis sibi unum vel plura fieri publicum vel publica fieri instrumentum vel instrumenta eandem vel similem formam continens vel continentia conficiendum vel conficienda toties quoties erit oportunum.

Et nos Gregorius permissione divina abbas monasterii S. Michaelis Antwerpiensis, ad petitionem prefatorum dominorum electi, prioris et conventus dicti monasterii et infrascripti notarii (cui in premissis et majoribus fidem plenariam adhibemus) in majorem certitudinem et testimonium premissorum coram dicto notario factorum, in quibus omnibus et singulis tanquam dicti monasterii pater abbas, cum dicta Reverendo in Christi patre domino abbate Tongerloensi interfuimus, presens publicum instrumentum sigillo nostro abbatiali, unacum sigillo dicti domini Tongerloensis et dicti notarii subscriptione curavimus communiri, sub anno, mense et die quibus supra, presentibus in premissis omnibus et singulis descretis viris domino et magistris Francisco Hontrio Mechliniensi presbytero. Nicolao van den Berge et Egidio Brugmans clericis cameracensis diocesis, secretariis respective monasteriorum Sancti Michaelis Antwerpiensis et Beate Marie Middelburgensis ad premissa vocatis et rogatis.